

Pastabos pačiam sau

Surūdijęs įvaizdis

Apie Lietuvos tūkstantmetį kalbėta daug. Paruošta daug projektų ir renginių. Ir reikalingų, įdomių, ir tokių, apie kuriuos galima pasakyti, kad jie – tik dėl raišės. „Prikabinti“ prie tūkstantmečio minėjimo dėl svarumo. Juk data labai įspūdinga – šalia jos ir vienkartinė akcija gali pasirodyti reikšminga.

Gaila, kad tokių vienkartinių akcijų, juolab krizės metu, Lietuvoje lyg ir per daug.

Galbūt buvo teisingas vienas menininkas, pasakęs, kad pinigų Lietuvoje menui yra, ir net per daug – kitaip argi kas statytų surūdijusių vamzdžių arką ant Neries krantinės, įvertintą šimtu tūkstančių, kai rajonų, kaimų ir net miestų bibliotekų dotacijos knygoms sumažintos iki minimumo?.. Moderniojo meno oponentai teigė, kad tokie vamzdžiai – alternatyva vartojimui, kad tai turi priversti vartojimo apakintas avis susimąstyti.

Nesiginčysiu. Bet mąstyti galima, žiūrint ir į kanalizacijos vamzdį, kuris atlieka savo tiesioginę funkciją. Ir ne tik mąstyti – ir išgyventi. (Pavyzdžiui, kas būtų, jeigu jis staiga sprogtų). Bet ar toks vamzdis atlieka estetinę funkciją, kuri – atleiskite, jei klystu – mene yra svarbiausia?..

Jeigu estetinė funkcija mene tampa šalutinė, vargu ar toks menas gali turėti išliekamosios vertės.

Gegužės 17 d. Taikomosios dailės muziejuje buvo paskelbta Poezijos pavasario pradžia. Tai vienas iš festivalių, turinčių ilgalaikę tradiciją, edukacinę funkciją, tarptautinę sklaidą, o svarbiausia – didelę estetinę vertę. Jo pavadinimas – „Čia tūkstantį metų dabar“ – atspindi tikrąją Lietuvą, tikrąsias jos vertybes, gelmes ir viršūnes. Tai nėra „prikabintas“, dirbtinai suformuotas dalykas, toks, kaip Lietuvos įvaizdžio kūrimas, kuriam iššvaistyti milijonai. Duokite milijonus poezijai, duokite juos knygai, knygos ir žodžio, estetinio raštingumo sklaidai – ir įvaizdis susiformuos pats, gaivališkas, tikras, giliai nacionalinis ir unikalus, ir nereiks jam dirbtinių pagražinimų.

Ogi dabar vargšai lietuviai mano, kad išgarsėti pasaulyje lengviausia, laimėjus Eurovizijoje šestą vietą. Baisu pagalvoti, kas būtų, jei laimėtų trečią. (Nuo televizijos ir spaudos skalambijimo netektume nuovokos ir sveiko proto). Šitam kičiniam konkursui skiriamas televizijos ir spaudos dėmesys verčia manyti, kad radikalčiai pakito vertybės ir prioritetai, o estetiniai vertinimo kriterijai nusmuko iki žemiausio lygio. Nekalbu jau apie humorą. Jeigu kitos šalys, dalyvaujančios šiame konkurse, sugeba pažvelgti į jį žaismingai, nesureikšmindamos, o kartais – ir daugiau ar mažiau pažuokaudamos, lietuviai veržiasi į jį mirtinai rimtais veidais, tarsi nuo to priklausytų šalies likimas.

Lietuva – puiki šalis. Joje apstu išradingų, kūrybingų, humoro jausmo nestokojančių žmonių. Žmonių, kuriuos jaudina gera knyga, spektaklis, koncertas. Kurie trokšta dalintis savo kūrybingumu, patirtimi, gerumu, užuojauta. Deja, viešumoje tenka matyti tobulas vidutinybes, kurios, kaip atrodo, neįdomios net sau pačioms. O kultūros sritis, kurioje, formuojant šalies įvaizdį, galima daugiausia nuveikti, – vieta, kurioje įmanoma išplauti nemažus pinigus.

Ar tik garsioji surūdijusio vamzdžio arka Neries krantinėje nebus paminklas tokiame įvaizdžiui?.. Menui plauti pinigus?..

Gera yra tai, kad „vartojimo apakintos avys“ visgi nėra tokios kvailos ir supranta, kas yra kas. Taigi mąstyti jų nereikia versti. Geriau – atskleisti grožio paslaptį, kuriai niekas nelieta abejingas, o jo vertė – amžina.

Petras Uola

Leonardas Gutas

Leonardas Gutas. Miniatiūra.

Betliejus

Ak verkit žmonės
raudokit žvėrys
maži vaikeliai priverkė jūras

Ašarų rožės
dyglius išskleidė
žiedais pražydo baltos bažnyčios

Kur kraujas krito
šviesa sutvisko
kruvinas takas veda į dangų

Skaistus kaip stiklas
Viešpaties veidas
nukrinta žemėn gedulo skaros

Žodžiai rūdija
žvaigždės rūdija
tik nerūdija Aukštybių rožė

Žvaigžde Betliejaus
kelrode sielų
žydėk per amžius kryžiaus viršūnėj

Kitame numeryje:

- R. M. Lapas. Dailininkui Alfonsui Dargiui – 100 metų.
- Vytauto V. Landsbergio pokalbis su Jonu Meku.
- Danutės Paulauskaitės poezija.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1–as psl. Petras Uola. Surūdijęs įvaizdis.
- 2–as psl. Ona Vitkauskaitė. Marija – Biblijos karžygė?
- 3–as psl. Anelė Butkuvienė. Vincas Kudirka ir Maila Talvio.
- 4–as psl. Renata Šerelytė. Magiškas barokas.
- 5–as psl. Kristina Sabaliauskaitė. Silva rerum.
- 6–as psl. Pranas Visvydas. Spektaklis su „Auksinėmis vinimis”.
- 7–as psl. Alma Preisaitienė. „Grandies” 50-mečio jubiliejus.
- 8–as psl. Laurynas Raudonėlis. Augustinui Savickui – 90.

Marija – Biblijos karžygė?

ONA VITKAUSKAITĖ, MVS

Bertrand Bubby knygoje „Mary of Galilee” („Marija iš Galilėjos”), rašydamas apie Švč. Mergelę Mariją kaip „pagirtąją tarp moterų”, lygina ją su kitomis žymiomis Senojo Testamento moterimis: Izraelio tautos motinomis, karžygėmis ir karalienėmis. Gana įprasta suvokti Mergelę Mariją kaip Motiną ar Karalienę. Tačiau mane sudomino palyginimas su karžygėmis: Debora, Jaelė ir Judita. Taip pat visada stebindavo „Liturginėse Dievo tautos valandose” Marijos šventei skirtas priegiesmis, pvz., „Kas ten pateka kaip aušrinė, [...], rūsti tarsi priekinis pulkas?” Niekad nesuprasdavau, kodėl švelniajai Mergelei Motinai taikomi tokie karingi įvaizdžiai.

Be abejo, karžygė – tai moteris, pasižymėjusi kare. Debora – Izraelio pranašė ir teisėja, ji išpranašauja Izraeliui pergalę ir siunčia Baraką į mūšį,

Švč. M. Marijos procesijų altorėlis. Pivašiūnų bažnyčia.

bet perspėja, kad ne Barakui pergalės garbė atiteks, „nes Viešpats atiduos Sisera į moters rankas” (Ts 4, 9). Sisera, nešdamas kudašių iš mūšio lauko, pasislepia Jaelės palapinėje, o ši, jam užmigus, palapinės kuoleliu persmeigia narsuolio smilkinį. Judita, kita Izraelio karžygė – drąsi, gudri ir graži moteris, pačioje priešų stovyklos širdyje nurėžia asirų generolui Holofernui galvą ir parsineša ją į izraelitų stovyklą maisto maišelyje. Tiek Jaelė, tiek Judita dėl savo žygdarbių vadinamos palaimintomis tarp moterų (TS 5, 21 ir Jdt 13, 18). Elžbieta, pasitikdama besilaukiančią giminaitę Mariją, pasveikina ją karžygių moterų pagerbimui skirtais žodžiais: „Tu labiausiai palaiminta iš visų moterų, ir palaimintas tavo iščių vaisius!” (Lk 1, 42). Ką tokio karžygiško Marija nuveikė iki susitikimo su Elžbieta? Nieko panašaus į Jaelės ir Juditos poelgį. Marija netgi netu-

rėjo pranašystės dovanos kaip Debora – ji klausinėjo arkangelą Gabrielių. Marija nuolankiai pakluso nežinomai Dievo valiai.

Vis dėlto Marija yra karžygė. Šventajame Rašte ji vaizduojama kovos fone – pačiame jos įkarštyje. Ir tai atsiskleidžia ne Evangelijose, bet pirmoje ir paskutinėje Šv. Rašto knygose. Pradžios knygoje kalbama apie moterį, sutrinančią senajam rojaus žalčiui galvą (Pr 3, 15), o Apreiškimo knygoje moteris vaizduojama kovoje su baisiu slibinu (Apr 12). Nuo pirmųjų amžių krikščionys šioje paslaptingoje moteryje išvelgė Marijos asmenį. Manoma, kad Evangelijoje pagal Joną dukart minima Dievo Motina visur vadinama moterimi (ne Marija), norint parodyti jos tapatybę su Pradžios ir Apreiškimo knygų moterimi nugalėtoja. Pradžios knygos tekste pranašaujama, kad moteris (Marija) sutrins žalčio galvą kulnimi. Taigi, galva nusiris, – pastebime sąsajas su Jaelės ir Juditos žygdarbiais. Tai senojo rojaus žalčio galva – anot Apreiškimo regėtojo, žalčio, vadinamo „Velniu ir Šėtonu” (Apr 12, 9). Tai esminis mūsų žmonijos istorijoje ir svarbiausia jos pergalė.

Kaipgi Marija pasiekė tą pergalę? Kur tai aprašyta? Visa, ką randame Evangelijose apie Mariją, – tai tylios, kuklios, kontempliatyvos moters paveikslas. Ji jautri kitiems: rūpinasi, kad jaunieji per vestuves nepritrūktų vyno. Išmintinga – nepasiduoda, išgirdusi Jėzaus atsisakymą dėl to ką nors daryti. Jėzui išgarsėjus, ji lieka maža ir nepastebima: Jėzus jos neišskiria iš kitų iki pat savo paskutinės valandos. Reikšminga jis laiko savo naująją šeimą – vykdančiuosius Dievo valią (plg. Mk 3, 31–35 ir Jn 19, 25–27). Kaip pastebi žymus katalikų teologas Hans urs von Balthasar („Marija dabarčiai”, Aidai, 1996), sinoptinių evangelijų autoriai netgi neišskiria Marijos iš būrio moterų, atsekusią Jėzų prie kryžiaus. Ji – tik „kažkokia suvargusi moteris”. Vis dėlto Apreiškimo knygoje kalbama apie Mariją kaip nugalėtoją kovoje: tai moteris, apsisiautusi saule (Apr 12, 1). Kaip jai tai pavyko?

Marija yra viena iš Senojo Testamento vargdienių (hebr. „Anawim”). Vargdieniai – tai tie, kuriems visko trūksta ir kurie negali sau pagelbėti, jie visko tikisi iš Dievo. Tai toli gražu ne didvyriai, ne karvedžiai ar revoliucionieriai. Marija, išgirdusi Jėzaus atsisakymą padėti jaunavedžiams, taria: „Darykite, ką tik jis jums lieps.” Tai rodo ir jos pačios nusiteikimą – savo valios atsisakymą. Kuriai šiulaikinei moteriai patiktų toks moters įvaizdis? Marija, kaip ir Debora, gieda pergalės giesmę. Tačiau Marija savajame Magnificat džiugiai kalba ne apie save ir savo pergalę kaip Debora (plg. Ts 5, 6–12), bet skelbia Dievo gailėstingumą ir Jo pergalę prieš blogį ir tamsą, ji dėkinga už tai, kad Jis pažvelgė į ją, „nuolankią tarnaitę” (Lk 1, 47–55). Marija savo giesme ir tyliu gyvenimu atskleidžia Dievą, apsireiškusį Jėzuje kaip meilės karžygį. O ji – ta, kuri nežino esanti karžygė, nežino esanti karalienė. Ji mano esanti tarnaitė, vergė (Lk 1, 38). Tačiau ji padėjo Dievui atlikti žygdarbį, klusniai atlikdama savo vaidmenį didžiojoje išganymo kovoje. Kaip? Tiesiog būdama tikinčia moterimi, motina. Marija – karžygė, kuri kovoje labai nukentėjo: „tavo pačios sielą pervers kalavijas” (Lk 2, 35). Ji sutiko visa iškentėti, kad Dievas laimėtų. Dėl to ji pranoksta Jaelę ir Juditą: ir savo moteriškumu, ir didvyriškumu, ir pergalės svarba, nes sutraiskė galvą žmonijos priešui.

Švč. M. Marijos ir Švč. Šeimos procesijų altorėlis. Meškučių bažnyčia, Šiaulių raj.

Mes, moterys, žvelgiančios į Mariją, galime atrasti tikrąjį savo pašaukimą – leisti Dievui tęsti savo meilės žygį, nes „jos, moters, širdis yra ne smegenys, o ten, kur ir turi būti, ir ji žino, kad net Dievo, sugalvojusio ir sukūrusio moterį, širdis yra toje pačioje vietoje” (Balthasar, 1996). □

Aldona Elena Puišytė

PASLAPTINGOJI ROŽĖ

Paslaptingoji dangaus rožyno
Rožė – iš litanijų senų –
Iš Tėvų maldos, kokia graži man,
Kai vaikystę tolimą menu.

Pro alyvų – blyškų – violetą,
Skausmo kalavijais septyniais
Perverta, širdis Marijos švietė
Ten į širdis meilės spinduliais.

Koplytėlė po klevais rymojo
Su žydrų apsiaustu ant pečių.
Jai vainiką pynėme per mojavą
Iš pavasario žiedų skaisčių.

Giesmėmis Paantvardžiai aidėjo.
Kilo rūkas tartum smilkalai. –
Tai iš ten tie ilgesiai didieji:
Vaiko siela, ten Dievop kilai.

Žydi Viešpaties kvapniam rožyne
Tobuliausia rožė – be dyglių...
Atmintis vėl viską man gražina
Su regėjimų džiaugsmu gailiu - - -

Apie autorę

Ona Vitkauskaitė, MVS – V. Pr. Mergelės Marijos vienuolijos narė, Palaimintojo Jurgio Matulaičio Namų Kaune vyresnioji. Dirba Gyvenimo ir Tikėjimo institute lektore. Yra baigusi Vytauto Didžiojo universiteto teologijos fakultetą (bakalauro vardas) ir JAV jėzuitų vadovaujamą Boston College religinio švietimo fakultetą (magistro laipsnis). Aktyvi ateitininkų jaunimo ir šeimų vadovė, globėja.

Vincas Kudirka ir Maila Talvio

ANELĖ BUTKUVIENĖ

1858 m. gruodžio 31 d. Vilkaviškio apskrityje Paežerių kaime Motiejaus Kudirkos ir Elzbietos Jasiulevičiūtės šeimoje gimė sūnus Vincas. Šiandien sukanka lygiai 150 metų nuo jo gimimo. Per savo neilgą gyvenimą (mirė 1899 m. lapkričio 16 d. Naumiestyje) Vincas Kudirka nuveikė nepaprastai daug. Lietuvių tautinio atgimimo ir kultūros istorija neįsivaizduojama be jo asmenybės. Jis buvo tautos žadintojas, Didysis Varpininkas, labai daug prisidėjęs prie lietuvių tautinio sąmoningumo ugdymo, savo leidžiamu laikraščiu „Varpas“ raginęs nusimesti svetimųjų jungą, patiems spręsti savo tautos likimą. Lietuvių kultūroje Vincas Kudirka buvo ne tik poetas, bet ir pirmasis mūsų satyrikas, publicistas, pasaulinės literatūros šedevrų vertėjas į lietuvių kalbą, kompozitorius.

Sovietiniais metais Vinco Kudirkos vardas buvo sąmoningai nutylimas dėl ideologinių priežasčių. Ir dabar mūsų platesnės visuomenės istorinėje atmintyje Kudirkos asmenybę tarsi dengia užmaršties šydas. Neturime knygų, populiariai pasakojančių apie jo gyvenimą ir veiklą. 1937 m. buvo išleista Juliaus Būtėno biografinė apybraiža „Vincas Kudirka“, prasidėjus atgimimui 1988 m. jos leidimas pakartotas. 2007 m. išleista profesorės Reginos Koženiausienės knyga – jubiliejinė studija „Būkime šviesos ir tiesos vaikai“. Lietuvių rašytojai, deja, nežino Kudirkos paveikslo savo kūryboje. Todėl turime būti dėkingi suomių rašytojai Mailai Talvio (Marija Winter-Mikkola, 1871–1951), kurios grožinių kūrinių herojų prototipas yra Vincas Kudirka, apie jį rašoma jos atsiminimuose, publicistikoje.

Kelionės į Lietuvą

Marija Winter gimė 1871 m. Suomijoje, Hartalos dvare, liuteronų pastoriaus Adolfo Magnuso Winterio ir Julijos Malvinos Bonsdorf šeimoje. Ji baigė aukštesniąją mergaičių mokyklą Helsinkyje. Mergaitė nuo vaikystės domėjosi literatūra, anksčiau pradėjo rašyti. Jos plunksnos bičiulis suomių rašytojas Kazimieras Leinas pasiūlė jaunajai kūrėjai slapyvardį Talvio, suomiškai reiškiantį žiemą. Rašytoja savo gimtojoje Suomijoje daug dirbo suomių liaudies švietimo, blaivybės, tautiškumo išsaugojimo srityse. 1893 m. Marija ištekojo už Helsinkio universiteto docento, o vėliau profesoriaus, kalbininko Josepo Mikolos (Joosepp Mikkola, 1866–1946). Jis buvo garsių profesorių, to meto lyginamosios kalbotyros korifėjų rusų Filipo Fortunatovo, Aleksandro Potebnios, kroatų Vatroslavo Jagičiaus mokinys. Lyginamosios kalbotyros tyrinėjimuose lietuvių kalba, kaip viena seniausių gyvųjų indoeuropiečių kalbų, buvo ir tebėra labai svarbi. Nemažai kalbininkų atvykdavo ir atvyksta į Lietuvą, kad ją išmoktų. 1871 m. profesorius Fortunatovas lankėsi Lietuvoje, tyrinėjo Liudvinavo apylinkių tarmę, užrašė lietuvių liaudies dainų ir jas atskiru rinkiniu publikavo.

Gavęs universiteto stipendiją, kalbos tyrinėjimo tikslais 1894 m. gegužės mėnesį į Lietuvą atvažiavo Josepas Mikola su žmona Marija. Jaunoji pora į Lietuvą keliavo iš Maskvos dvi paras traukiniu, trečios klasės vagonu, pro Smolenską. Trumpai pavieršėjo Vilniuje pas Marijos dėdę, artilerijos generolą Hugo Bonsdorfą, pabuvojo Kaune, susitiko su Antanu Baranasku. Iš Kauno garlaiviu „Perkūnas“ nuplaukė į Plokščius, pas Sofiją ir Petrą Kriaučiūnus.

Plokščiai spaudos draudimo metais, kai juose gyveno Kriaučiūnai, buvo lietuviybės židiny. Pats Petras Kriaučiūnas (1850–1916) tautinio atgimimo istorijoje yra išskirtinė asmenybė. Baigęs Sei-

nų kunigų seminariją ir Petrapilio dvasinę akademiją, jis nepriėmė paskutinių kunigo šventinimų. Atleistas iš akademijos savo paties prašymu dėl pašaukimo stokos, Varšuvos universitete išlaikė egzaminus mokytojo diplomui gauti. 1881–1887 m. mokytojavo Marijampolės gimnazijoje, dėstė klasikinės kalbas ir fakultatyviai – lietuvių kalbą. Jis buvo tikras lietuviybės apaštalas, įtraukęs į lietuvių tautinį atgimimą daug Marijampolės gimnazistų, lietuvių ūkininkų vaikų. Dr. Kazys Grinius savo „Atsiminimuose“ jų priskaičiavo apie 80. Atleistas iš mokytojavimo kaip politiškai nepatikimas, neieškojo Rusijoje pelningesnės vietos, kurią su savo kvalifikacijomis būtų lengvai gavęs, bet liko Lietuvoje, apsigyveno Plokščiuose, vertėsi taikos teisėjo darbu. Akylai žandarų stebimas, toliau tęsė lietuviybės veiklą. Jo žmona Sofija buvo ištikima vyro pagalbininkė. Kriaučiūnų namuose lankydavosi Antanas Baranuskas, Jonas Jablonskis, Kazimieras Jaunius, Juozas Tumas-Vaižgantas ir daug kitų žymių lietuvių kultūros žmonių.

Maila Talvio ir Vincas Kudirka.

G. Didelytės pieš.

Plokščiuose

Josepas ir Marija atvažiavo į Lietuvą, kuri kaip ir jų tėvynė Suomija, buvo carinės Rusijos pavergta. Suomija Rusijai atiteko 1809 m. po rusų-švedų karo, o jos užgrobimą įteisino Vienos kongresas (1815 m.), po Napoleono karų braižęs pasaulio žemėlapių didžiųjų ir galingųjų valstybių interesų naudai. Todėl abu su didele simpatija žiūrėjo į lietuvių. Rašytoja grožėjosi Lietuvos gamta, įžvalgiai pajuto pavergtos tautos žmonių gerumą, jų dvasią. Maila Talvio taip atsiminė pirmąją viešnagę Plokščiuose: „Ponia Zofija turėjo nedidelį sodą, kuris priminė žemiško rojaus kampelį. Jis rodė, ką gali duoti Lietuvos žemė, jei ji bus prižiūrima. Čia žydėjo visa lietuvių liaudies dainų augmenija. ‘Žalia rūta’, aišku, buvo garbingiausioje vietoje, o ‘balta lelijėlė’ kaip miškas kėlė kvepiančius varpelius. [...] Vakarais, atlėgus kaitrai, sėdėjome ant suolelio po ąžuolu. Kaip sidabrinis savo vaga tekėjo Nemunėlis, kaip dūmoti debesys liūliavo svyruokliai ir kitokie gluosniai jo pakrantėse, neseniai nušienautose pievose lakstė jaunų arklių kaimenė, [...] o toliau už dirvų grįžtančios iš darbo merginos ir vaikinai traukė savo dainą: „Sėjau rūtą, sėjau mėtą,/ sėjau lelijėlę,/ sėjau savo jaunas dienas/ kaip žalią rūtelę.”

Iš kažkur į vakarą dvelksmą įsimaisė jazminų kvapas... dangus liepsnojo... lakštingalos ėmė derinti savo balsus...”

Abu – ir Josepas, ir Marija – Plokščiuose mokėsi lietuvių kalbos. Kalbininko mokytoju buvo pats Petras Kriaučiūnas, pakviesti iš kaimo žmonės sekė lietuvių pasakas, dainavo dainas. Marija klausydavosi moterų dainų, užrašinėjo melodijas ir žodžius, pati su jomis dainuodavo. Sofija Kriaučiūnienė, mokydama Mariją, kaip vaizdinę priemonę dažnai naudojo mažą baltą kačiuką, su ku-

riuo žaisdama sudarinėdavo trumpus sakinius.

Plokščiuose pas Kriaučiūnus Vincas Kudirka viešėdavo dažnai. Jų pažinties data nėra tiksliai žinoma. Greičiausiai jie susipažino 1890 m., daktarui tik pradėjus dirbti Šakiuose, nors manoma, kad tai galėjo įvykti ir anksčiau, Varšuvoje. Kriaučiūnas ir Kudirka tapo artimais bičiuliais, juos suartino bendras darbas Lietuvos labui. Amžininkų atsiminimu Kriaučiūnai Kudirka rūpinosi kaip savo vaiku.

Rašytojos pažintis su Kudirka

1894 m. pradžioje trys daktaro Kudirkos kolegos – Juozas Bagdonas, Kazys Grinius, Petras Matulaitis – diagnozavo savo bičiuliui įsisenėjusią tuberkuliozę ir patarė jam važiuot gydytis į pietų kurortus. Tais metais orai Lietuvoje buvo gražūs, daktarą sulaukė „Varpo“ reikalai, ir gydytis jis išvažiavo tik metų pabaigoje. Gražiomis vasaros dienomis jis dažnai atvažiudavo į Plokščius. Čia

1894 m. liepos mėn. Josepas ir Marija susipažino su Kudirka ir susibičiuliavo. Kadangi jiedu užrašinėjo lietuvių liaudies dainas, kartu pas kaimo žmones eidavo ir daktaras Vincas. Grįžus namo, Kudirka padėdavo Marijai užrašyti tai, ko ji pokalbių su kaimo žmonėmis metu nespėdavo. Marija dainuodavo lietuvių liaudies dainas, priariant Kudirkos smuikui. Jie daug kalbėdavo apie abiejų pavergtų tautų – suomių ir lietuvių likimą, jų ateitį. Rašytoja labai gerai suprato sunkią lietuvių padėtį, nes, jos žodžiais tariant, „ta žydyti žemė yra tokia nelaiminga, tiek per šimtmečius trypta karų ir prievartos. Ir tautą spaudžia tokia didžiulė priespauda, jog visos gėlės atrodo, lyg jos būtų kapinėse.”

1894 m. pabaigoje Vincas Kudirka išvažiavo gydytis į pietus. Po gydymosi grįžęs į Lietuvą 1895 m. pavasarį, dirbti gydytojo darbo nebeturėjo jėgų. Tada jis apsistojo Naumiestyje

pas Valeriją Kraševskienę, kuri daktarą pasišventusiai globojo. Tų pačių metų vasarą jis gyveno pas Kriaučiūnus. Josepas ir Marija tą vasarą antrą kartą atvyko į Lietuvą ir porai savaičių užsuko į Plokščius. Viešnagė buvo liūdna, nes Kudirka buvo labai pasiligojęs. Marija ligoniui buvo kaip tikra gailestingoji sesuo. Sofija Kriaučiūnienė atsimena, kaip, „giedrai esant, ji išnešdavo į sodą jo patalą, patiesdavo ant žolės, pasodindavo ligonį ir, atsisėdus šalia, taisydavo pagalvius. Dainuodavo jam savo gražiu balsu suomių ir lietuvių liaudies dainas, kurių čia buvo pramokusi.”

Nepagydomai sergąs Kudirka caro valdžios buvo tebelaikomas pavojingu nusikaltėliu – jį budriai sekė kiekvieną daktaro žingsnį. Žandarai pririnko įkalčių ir 1895 m. vasarą jį areštavo. Rašytoja buvo arešto liudininkė ir jį beveik dokumentiniu tikslumu aprašė savo apysakoje „Idėjos auka”: „Žandarai perskaitė arešto įsakymą. [...] Pasiruošti reikėjo kuo greičiau. Ką jis padarė? Kur jį veža? Kada išleis? To jie nežinojo; jiems tik įsakyta jį areštuoti. [...] Jau temo. Krapnojo lietus, ir pietuose griaudėjo perkūnija. Miškas stovėjo tamsus, tylus, tai šen, tai ten pakildavo vėjo šuoras ir stipriai supurtydavo jį. Debesys kaip dideli kalnai slinko dangumi, o švystelėjęs žaibas bemat nušviesdavo žemę.

Daktaras užsivilkė palatą, Elyza padavė kepurę. Zofija per pečius apsupo didelę skarą. Žandarai stebėjo tylėdami. Nė viena moteris neverkė, nė viena nedejavo. Sutemos savo maršką slėpė jų kenčiančius veidus. [...] Daktaras paėmė Zofijos ranką ir prispaudė ją prie lūpų. Zofija apkabino jį ir ėmė kukčioti. Elyza nenorėjo paleisti daktaro rankos; ją prispaudė prie krūtinės ir bučiavo, bučiavo. Kai žengė per priemenės slenkstį, blyks-

Magiškas barokas

RENATA ŠERELYTĖ

Romanas „Silva rerum” Lietuvoje buvo su-tiktas kaip malonus netikėtumas ir netgi savotiška sensacija. Iškart buvo apdovano-tas pirmąją Jurgos Ivanauskaitės premija, susi-laukė gerų įvertinimų iš dailės istorijos bei lite-ratūros specialistų, o taip pat – iš skaitytojų. Ne-nuostabu – autorė, profesionali menotyrininkė, ne tik nemaža laiko praleido Lietuvos ir Europos ar-chyvuose prie XVII a. istorinių šaltinių (laiškų, me-muarų, testamentų, raštų, aprašų), tačiau, turė-dama ir žurnalistės darbo patirties, sukūrė išties jaudinantį, patrauklų pasakojimą, kuriam netrūks-ta nei fatališkos meilės istorijos, nei detektyvo ele-mentų, taipogi – subtilaus humoro bei ironijos.

Antra vertus, itin įdomus ir pats vaizduoja-masis laikotarpis – LDK barokas, XVII a. bajoriš-kosios kultūros erdvė. Autorė perkelia skaitytoją tiesiai į jos tirštį – „su autentiškomis audinių fak-

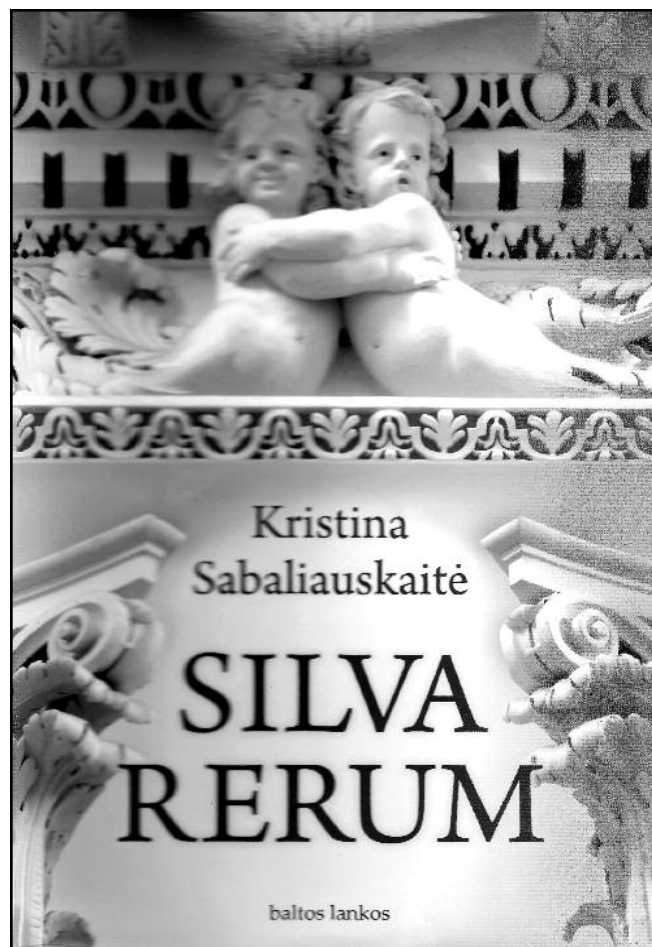
randanti savo tąsą ir europinėje erdvėje. Ka-dangi istorija – barokinė (itališkai *barocco* – „keistas”, „įmantrus”), o barokas kaip dailės ir architektūros stilius pasižymi ir praban-gos, didingumo, rafinuotumo, ir natūralisti-nių elementų bei grubumo deriniais, tai šia-me „daiktų miške” galime rasti visko. Ir šven-tumo, ir aistros, ir palaidumo, ir šiek tiek mistikos (istorijos apie baziliskus – velniškus siaubūnus, žudančius savo žvilgsniu), ir pa-prasto, kasdienio gyvenimo žavesio (Jono Mo-tiejaus Norvaišos rūpestingai prižiūrimas Milkantų dvaro sodas). Teigiama romano pu-sė – ta, kad autorė vartoja realistinį pasakoji-mo būdą, pasižymintį patrauklia, turtinga kalbėsena, žodžio spalvos jutimu, loginių kir-čių išdėstymu, sakinio ritmikos nuojauta, subtilia ironija. Jau nekalbu apie autentiškų detalių gausą. Jomis galima iš tiesų gurma-niškai mėgautis. Ir nors skaitytojui gali pa-bosti nuolat žvelgti į išnašas – tai daryti teks. Juk vargiai tarp mūsų atsiras išminčius, ži-nas, ką reiškia „cyrulikas”, „tu-torius” ar „sindikas” – įvairių to meto pareigybių įvardijimas (pa-vyzdžiui, tutorius – ne kas kitas, o asmeninis namų mokytojas, korepetitorius).

Nepaprastai įdomus ne tik aplin-kos (pvz., vienuolynų – į vieną stoja Uršulė Norvaišaitė, Jono Motiejaus dukra) aprašymas, bet ir kuriami psi-chologiniai veikėjų portretai. Toji pati Uršulė, įsimylėjusi palaidūną bajorą Joną Kirdėjų Birontą, pabėga iš vie-nuolyno, o Birontas, nors ir sužeistas Amūro strėlės, neketina atsisakyti sa-vo audringo gyvenimo būdo. Mirtis ir meilė, šventumas ir palaidumas – priešpriešos, kurias galima pavadinti barokiškomis, bet nesuklysimė, jei lai-kysime jas amžinomis ir artimomis, ko gero, visiems literatūros stiliams.

Sunku šį romaną lyginti su ku-riuo nors iš lietuvių istorinių romanų. Jis atrodo unikalūs – nepanašus nė į vieną (bent jau iš tų, kuriuos skai-čiau, o skaičiau, deja, ne itin daug, nes istorinis lietuvių romanas, be Pet-ro Dirgėlos, kažki ar pasižymi dides-niais kūrybiniais ieškojimais, atkak-liu didžiulės medžiagos studijavimu ir autoriaus raiškos specifika, kuri irgi

yra nepaprastai svarbi). Kyla pagunda lyginti „Silva rerum” su prancūzų rašytojos, akademikės Marguerite Yourcenar romanu „Filosofinis ak-muo” apie viduramžių alchemiką ir atsiskyrėlį Ze-noną. Bet Yourcenar kūrinys – kitokio pobūdžio: filosofinis, akcentuojantis mistišką atsiskyrėlio ieškojimus ir išgyvenimus, Dievo ir žmogaus san-tykius – temas, būdingas viduramžių kultūrai. K. Sabaliauskaitės romanas unikalūs tuo, kad įtai-giai ir meniškai atskleidžia mažai žinomą Lie-tuvos istorijos tarpsnį, tos kultūros klotus, kurią sovietmečio metu buvome bepamirštą – bajorišką-ją kultūrą, lotyniškuosius tekstus, šeimų „daiktų knygas”, liudijančias, koks savitas, įdomus, tegu ir pasidalijęs socialine prasme (į bajorus ir vals-tiečius) buvo Lietuvos gyvenimas. Sovietmetis mums įteigė, kad be valstietiškosios kultūros, dau-giau nieko ir nebuvo. Buvo tik socialinė nelygybė, išpuikę bajorai, kurie tesugebėjo karti ir plakti baudžiauninkus, na, ir „viežlybųjų būrų” „socia-listinis” pasipriešinimas. Bet juk užtenka ir šian-dien pasižiūrėti į Lietuvos dvarus, kad supras-tume, kokie kultūros židiniai tai buvo. Ir ką iš jų sovietmečiu padarė „viežlybieji būrai”. Neretas dvaras ir šandien yra naikinamas valdžios ir ap-linkinių gyventojų abejingumo ir nenuovokos.

K. Sabaliauskaitės romanas neskirsto veikėjų į blogus ir gerus, teisius ir neteisius. Čia galime sutikti dorą bajorą ir apsilėidusį, ištvirkusį vals-

„Baltų lankų” leidyklos išleisto romano viršelis.

tietį. Ir atvirkščiai. Sakyčiau, tai ne tik didelė gy-venimo, bet ir meninė tiesa, kurią autoriui pavyko pasiekti. Antra vertus, autorė – sąžininga rašytoja ir nepiktnaudžiauja nei skaitytojo sentimentalu-mu (užtat „Silva rerum” nepateks į perkamiaus-ių knygų dešimtukus), nei jo fobijomis (tai dar viena svari priežastis nepatekti į dešimtuką). Mi-nėdama baziliskus, legendinius siaubūnus, besi-slepiančius Vilniaus požemiuose, ji nepuola su pasimėgavimu aprašinėti bazilisko baisumo ar keistumo, nekalbant jau apie tai, kiek nekaltų mergelių jisai, išropojęs į dienos šviesą, surija. Ba-ziliskas, ir tas pavaizduotas su subtilia ironija – kaip žmogus, negana to, turįs „mėlyno kraujo” (tai Jonas Kirdėjus Birontas, kurio mįslingų pilkų akių žvilgsnis užhipnotizuoja Uršulę Norvaišai-tę).

Mistiška pavadinčiau nebent knygos nuo-taiką ir pasakojimo būdą, kuris įtraukia, pavergia ir nepalieka abejingo net skep-tiko. Autorė sugeba kurti ryškius vaizdus – nesis-tebiu, jei kada romanas būtų ekranizuotas. Kine-matografinis pradai jame – aiškiai užkoduotas. Man ekranizuota „Silva rerum” patiktų labiau už besikapojančius karo lauke lietuvius. Juolab kad autorė ir apie karus turi ką pasakyti – kazokų ant-puolio scenos Vilniuje vertos atski-ro žodžio. Bet čia svarbesnis ne pats karas, o tai, ką jis palieka – išplėstas bibliotekas, sudegintus meno kūrinius, suniokotus muziejus, sugriautus vienuolynus, iš-žudytas vienuoles. Paradinis karas galbūt gali bū-ti ir savaip gražus. Iškilmingas. Tačiau knygos au-torei ir jos sukurtiems personažams gyvenimo geismas, gyvenimo gaivališkumas ir troškimas būti laimingiems kur kas svarbiau, nei paradinis karingumas, kurį istorinius romanus rašantys vy-rai neretai sureikšmina.

Skaitytojų dėmesiui pateikiama romano iš-trauka pasakoja apie Vilnių ir Lietuvą svetimšalio – prancūzo Jeano – lūpomis. Iš pradžių nemėgęs „keisto šiaurės miesto”, Jeanas pamažu prie jo įp-ranta. Žinoma, prisirišti prie miesto jam padeda meilė. Tačiau svarbu kitkas – žvilgsnis į mus iš ša-lies. Kokie mes esame, kokie atrodome, ar nenie-kiname turtų, kurių nesuvokiame turintys, ar ne-garbiname, anot Jeano, „visiško niekalo”?.. Kaip Vilniaus gyventojas, atsidūręs Prancūzijoje, maty-tų vietinius gyventojus?.. Kaip jis prisirištų prie kitos šalies?.. Ar jis ją pamiltų?.. Tai klausimai, aktualūs ne tik emigrantams, keliautojams, bet, sakyčiau, ir užkietėjusiems namisėdoms. Visiems, kam giminė – ne tik gyvenamoji ir darbo vieta, bet ir susiklosčiusių per ilgus amžius tradicijų, pa-pročių, vilčių ir troškimų žemė. □

Kristina Sabaliauskaitė.

Dianos Gomez nuotr.

tūromis, spalvomis, brangakmenių žėrėjimu, pa-tiekalų skoniais ir kvapais” (viršelio citata). Skai-tytojas – gurmanas tikrai turėtų tai įvertinti. Ir nesinervinti dėl lotyniškų ir prancūziškų citatų bei išnašų gausos, pateikiamos puslapių apačioje – juk sunku įsivaizduoti kultūringą bajorišką to meto atmosferą be šių kalbų. Lotyniškai buvo pa-rašyta daugelis to meto didikų bibliotekose su-kaupėtų leidinių, šia kalba rašomi moksliniai dar-bai, ji figūravo universitetiniame gyvenime. Lo-tyniškoji raštija ir šiandien tebėra viena iš svar-biausių mūsų senosios raštijos dalių. Taigi pava-dinti istorinį romaną „Silva rerum” (lotyniškai – „daiktų miškas”) – vadinasi, atiduoti duoklę ne tik laikmečiui, bet ir to meto kultūrai, mentalite-tui, gyvenimo būdai. Juk *silvomis* buvo vadina-mos ne kas kita, kaip Lietuvos bajorų „šeimos knygos”, kur, be tokių reikšmingų gyvenimo įvy-kių kaip gimimo, vestuvių ir mirties datos, būda-vo įrašomos ir įvairios sentencijos, eilėraščiai, pa-tarlės, per iškilmes sakyti tostai, sveikinimo kal-bos ir panegirikos. Galima įsivaizduoti, kokių įdo-mybių ten būta, kokių siužetų ir peripetijų slypėta.

K. Sabaliauskaitės romano siužetas išaugęs tokiame „daiktų miške”. Tai bajorų Norvaišų šei-mos istorija, vykstanti Milkantų kaimo dvarelyje ir užgriebianti kazokų nusiaubtą Vilniaus miestą, jo vienuolynus ir universitetą, o pabaigoje, jauna-jam Kazimierui Norvaišai išvykstant į Bazelį,

KRISTINA SABALIAUSKAITĖ

Silva rerum

Ištrauka iš romano

Norvaišos Vilniuje apsistojo čia pat, Pilies gatvėje, pas našlaujančią Jono Motiejaus bičiulį, garbų patrankų ir varpų liejiką bei didelio apytuščio namo savininką Joną Delamarsą, nediduką prancūzą didžiule nosimi ir skvarbiomis juodomis akimis. Iš tiesų jo vardas buvo Jeanas iš Marche grafystės, tačiau atkakęs į šį keistą šiaurės miestą jis nuolankiai susitaikė su vietinių kraipomu ir tampomu savo vardu. Juolab kad po pradinio liežuvio laužymo ir bandymų jį perkrikštyti Liamaršu, Delmeršu ir kitais keisčiausiais vardais, jis galiausiai čia visiems paliko Jonu Delamarsu, kas visai derėjo patrankų liejikui, gaminančiam ugnimi spjaudančius Marso pabūklus, ir buvo visai paranku tėvynainių privengiančiam pabėgeliui hugenotui konvertitui. Juolab kad ilgainiui įsikūręs Vilniuje jis suprato, jog norint išgyventi šiame mieste būtinas ne talentas ar meistrystė, grožis ar turtas, o tik begalinės kantrybės šarvas, padedantis apsisaugoti nuo nesibaigiančių šio miesto keistenybių ir beribio jo gyventojų įkyrumo. Tačiau visa tai Jeanui iš Marche grafystės tebuvo niekai, palyginti su stingdančiu, kaulus geliančiu šalčiu ir pilka sniego pliuorza, kuri padengdavo gatves vos nukritus auksaspalviams Vilniaus slėnio medžių lapams ir geriausiu atveju nutirpdavo tik po Velykų. Nuo to šalčio ir nykaus praeivių kurpių sukeliama žliugsėjimo nepadėdavo sušilti nė stalo skanumynai, mat čia, Lietuvoje, vertinta visų pirma maisto gausa, o ne jo skonis, tad visko buvo daug, stalai lūždavo, bet viskas būdavo prėska, pervirta, neiškepta, ir Jonui ne juokais skaudėdavo širdį matant, kaip dailiausios putpelės ir gražuoliai laukų kiškiai į stalą atkeliauja sunaikinti ir paskendę pilkose alumi atmieštosose miltų buzose, kurių jo prancūziškas liežuvis, prisimindamas ragavęs lengvutį *Bechamel* padažą, *veloute* ar kad ir paprasčiausią *sauce Soubise**, nesivertė vadinti padažais; jį užplūdavo apmaudas matant, kaip puikiausia jautiena iš viršaus sudeginama, o viduryje lieka žalia, ir kaip vietiniai prasčiokai didžiausiu pasaulio skanumynu laiko keptą kiaulės koją su žirnių koše, kurią pasičepsėdami ranko pirštais ar plėšia dantimis tiesiai nuo kaulo tarsai laukiniai žvėrys. Dar tebenuomodamas kambary pas savo pirmą šeiminkę Puškarnioje**, jis nusprendė pats sau gamintis maistą ir taip sukėlė didžiulį jos pasipiktinimą, mat našlė tai priėmė kaip asmeninį įžeidimą – jai ir jos beskoniams pilkiems virtos tešlos kukuliams. Kartą ji net pasišlykštėjusi, vos jam spėjus akimirkai nusisukti, išmetė didžiausią skanumyną – jo kantriai kelias valandas gamin-tas užkeptas sraigės kriauklėlės su lydytu sviestu, česnakais ir petražolėmis, mat toji riboto protelio moteris negalėjo suvokti, kaip tokius, anot jos, pasibjaurėtinus šliužus krikščionis gali apskritai dėti į burną. Bet Jonas Delamarsas iki to meto jau buvo apsipratęs, kad vietiniai čia dažnai nevertina geriausių dalykų, o garbina visišką niekalą, kad ir kas tai būtų. Jie reiškė pasišlykštėjimą nuostabiomis, visiškai tokiomis kaip Burgundijoje, tik dvigubai didesnėmis sraigėmis, kurios čia tūkstančiais buvo nugulusios Vilijos pakrantes ir miestiečių daržus***, ir žavėjosi greimo attrauktomis pieniškomis sriubomis su kleckais; tas pats tiko ir moterų grožiui, mat čia tiesiog garbintos rėksmingos, mėsingos ir apskritaveidės vietinės gražuolės, tuo tarpu iš tiesų subtilaus grožio miestietės vyto nesulaukdamos jokio vietinių dėmesio. Tačiau dėl pastarojo reikalo Delamarsas negalėjo skųstis ir, kaip čia sakoma, vyti Dievo į medį, nes puikiai suvokė, kad tik pasibaisėtinam vilniečių skonio neturėjimui turėjo būti dėkingas už savo gražiąją Ceciliją, kuri, jo akimis žiūrint, jei būtų gimusi saldžiojoje Prancūzijoje, tai nebūtų padariusi gėdos nė paties jo didenybės dvarui ir apie tokią merginą jis pats nė nebūtų galėjęs pasvajoti. Tuo tarpu čia, Vilniuje, paprašęs jos rankos, iš karto gavo šeimos sutikimą, nes jos tėvai buvo įsitikinę, kad jų lieknutės, kuklutės, neišvaizdūtės dukros, kurios smakrą dargi bjaurėjo didokas juodas apgamas, laukia beviltiška senmergystė, todėl per daug nesispyrijo, kai tasai susisukęs, mažiukas, į tarakoną panašus šalčimirys prancūzas ėmė rėžti apie ją sparną, mat juk geriau svetimšalis sraigių valgytojas, žmogus, gerai uždirbantis ir turintis garbią profesiją, negu apskritai jokio. Cecilija atitekėjusi Jonui atnešė ne tiek kraitį, kiek didžiulę sėkmę, o tėvų nepataisoma kliauda laikytas apgamas išimylėjusio prancūzo akimis tebuvo neabejotinas moters aistringumo ženklas, kurį jo tėvynainės Prancūzijos dvaruose, jei tikėsime keliautojų pasakojimais, pastaruoju metu net išigudrino klastoti klijuodamos juodo aksomo skritulėlius. Tarsi su geroju aitvaru su Cecilija atskriejo užsakymai – ilgųjų ir trumpųjų armotų, oktavų ir bajonečių****, varpų ir varpelių, į kurių kiekvieno formą paslapčia, prieš liedamas skystą metalą, Jonas atsargiai dviem pirštais įdėdavo dalelę Cecilijos – jos plauką, kad naujasis liejiny s būtų toks pat sėkmingas ir turėtų tokį patį gražų balsą kaip jo laimę nešanti žmona. Ir kaip tik tuo metu, kai gyvenimas rodėsi gražus ir nuostabus, pasiekė garsas apie artėjančius prie miesto kazokus.

Po antpuolio Jeanas iš Marche grafystės visiškai ir galutinai tapo Jonu

Delamarsu, mat jo visa prancūziškoji, džiugioji, pagyrūniškoji, aistringoji ir maištingoji esybė dalis išnyko kartu su Cecilija, kurią išsiuntė iš miesto su pažįstamų pabėgėlių būriu, tikėdamasis taip išgelbėti, tačiau ji dingo be žinios su visais bendrakeleiviais. Liejikas apie jaunos žmonos likimą taip nieko tikra niekada ir nesužinojo, ir jis atsisakė tikėti gandaiis ir nuogirdomis, kad veikiausiai pabėgėliai kokiam priemiesčio miške pataikė kokiam kazokų būriui į glėbį. Šiaip ar taip, Jeanas iš Marche grafystės nieko nebegalėjo padaryti, nes beveik per visą antpuolį, bene kokius ketverius metus, kartu su savo nuliedintais patrankų vamzdžiais slapstėsi viename Puškarnios rūsyje, tokiame giliame, kad parako sandėlių sproginėjimas viršuje ant žemės teatrodė duslus kaip kaimyno kosėjimas už sienos. Naktimis išlindęs pro slaptą angą, išeinančią į Vilijos pakrantės krūmus, jis įsitikindavo, kad priešas tebesiautėja – iš padegtų šalimais esančių didžiojo kunigaikščio rūmų aidėjo į žmogiškuosius nepanašūs riksmi, mat priešas uoliai dalijosi apytuščių rūmų grobį – vertė į vežimus karališkus baldus, lupo dailylentes ir parketą, pjaustė senovinių kasetonų ***** galvas, draskė spaustos odos apmušalus nuo sienų, plėšė baldakimus ir užuolaidas, daužė puošnių krosnių koklius; ir viską vežimais vežė į savo Maskoliją, net iki pat Maskvos, kur šias nematyto grožio gėrybes pardavinėjo miestų turguose ir užvažiuojamuosiuose pirklių namuose.

Kai pagaliau kazokai buvo išvaikyti Kazimiero Leono Sapiegos ir jo kariuomenės, Jonas Delamarsas apirusiame miesto lavone atsitokėjo gerokai žilstelėjęs ir vienui vienas. Jonas Motiejus Norvaiša pabėgo dar pačioje antpuolio pradžioje, kartu su visa šeima ir savąja paslapties dalimi į savo dvarą šiaurėje. Delamarso kitą artimą bičiulį, kaip ir jis atvykėlį, olandą Peterį Dankertą prieš penkerius metus Rūdininkų girioje užpuolė marodieriai – senąjį teptuko meistrą vykdami pro šalį amatininkai rado nužudytą pakelėje, rankoje sugniaužusį popieriaus lapą, kuriame silpstančiomis linijomis jis buvo spėjęs nupiešti piktadarių snukius, pagal piešinį vėliau tuos prakeiktus valkatas ir pavyko surasti. Delamarso mylimas globėjas, šaunusis pulkininkas Fridrichas Getkantas, žmogus, išmanęs ne tik viską apie gynybinių sienų tvirtumą, bet ir kaip, ir kokiomis patrankomis jas geriausia sugriauti, karališkosios tarnybos buvo blaškomas nuo pat karo pradžios po visą karalystę ir, jei tikėsime žmonių pasakojimais, mirė nublošk-tas į Lvovą, mirtinai sergantis ir nelaimingas, nes tame mieste kvailas gaisras pasiglemžė ne tik visus jo raštus ir žemėlapius, bet ir jo dvaisios tvirtybės likučius. Net Delamarso pirmoji šeiminkė, toji pasišlykštėtinų kleckų virėja, buvo dingusi be žinios, o iš jos medinio namo Puškarnioje tebuvo likę kažkas panašaus į seną, lietaus nuplautą laužvietę. Delamarsas buvo likęs vienui vienas. Nepaisant to, jo dirbtuvė mikliai atgijo ir amatas kaip tyčia sekėsi puikiai, mat reikėjo ne tik lieti pabūklus, bet ir atstatyti visas bažnyčias, o į visas jų varpines įkelti varpus, savo gaudesiu skirtus išpėti ne tik apie galimus pavojus, bet ir kasdien priminti nusidėjėliams, kokios Dievo bausmės gali nei iš šio, nei iš to bet kada užklupti miestą, šiam apleidus tikėjimą. O gal tam įtakos turėjo ir tai, kad, kaip ir seniau, į kiekvieno varpo formą jis prietaringai įmesdavo savo dingusios Cecilijos plauką iš užsilikusios kažkada seniai seniai, kai jie dar nė nebuvo susituokę, atminimui dovanotos jos plaukų sruogos, kuri grėsmingai ir nepaliaujamai plonėjo, ir Jonas puikiai žinojo, kad dabar tegalės nulieti tik trisdešimt du varpus, nes tik tiek plaukų tebuvo likę iš gražiosios pilko sidabro spalvos žmonos garbanos. Vos prieš trejus metus vienišasis Delamarsas išikraustė į nusipirktą dailų namą pačioje Pilies gatvėje, ilgą ir siaurą, bet užtat su nedideliu sodeliu pačioje kiemo gelmėje, apsodino jį žolelėmis, jazminais, alyvo-mis ir rausvais migdolais ir jame nevaržomai šliaužiojo šimtai jo taip mėgstamų riebių ir sočių sraigių, kurias nelaimingasis liejikas raškydavo tiesiai nuo kaimyno ugniasienės ir gamindavo sau vienam paguodos vaišes šaltais vakarais, kurių nešildė nei puikūs jo uždirbti gobelenai, nei įmantriausia koklinė krosnis, nei minkštutės gelumbės, aksomo ir kailio drabužiai, nei vynas, atgabentas iš jo gražiosios Prancūzijos. Jis jautė, kaip tos Prancūzijos jame lieka vis mažiau, o jos vietą palengva užima keista ir nepaaiškinama meilė tam atšiauriam, karo suniokotam pasaulio užkampio miestui, kuris taikos metais vos prėscai gyvaliojo, nuklotas savo gyventojų tingumo plėvėmis ir ne-tvarkos lopiniais, o dabar, tarsi ant pykčio savo niokotojams, pradėjo tiestis iš degėsių, puoštiis, stiebtis pastoliais, kuriuos nuardžius vis nustebindavo savo prisikėlusiu atsainiu grožiu; miestui, kuris dabar nebebuvo svetimas, nes kalbėjosi su prancūzu jo paties nulietų varpų balsais, kurių gaudesyje girdėjosi ir Cecilijos dalelės palikta balso gaida.

*Klasikiniai prancūzų virtuvės padažai, išpopuliarėję nuo XVII a. vidurio.
** Vilniaus priemiestyje dabartiniame Žygimantų gatvės rajone, garsėjusiame liejyk-lomis.
*** Sraigės į Lietuvą iš Prancūzijos buvo atvežtos XVI a. kaip dvarų parkų ir sodų puoš-mena ir dėl tinkamo klimato greit paplito.
**** XVII a. paplitusios patrankų rūšys.
***** Kasetonas – korio pavidalo renesansinių lubų dalis, dažnai puošta centre esančių ornamentiniu ar skulptūriniu motyvu.

Spektaklis su „Auksinėmis vinimis“

PRANAS VISVYDAS

Ir šiemet kai kurie Pietų Kalifornijos lietuviai gegužės 2 d. vakare Šv. Kazimiero salėje tapo statulėlių „Auksinė vinis“ laimėtojai. „Just millin' around“ teatro trupės renginys tampa tradicija. Ši sykį skirtumas tas, kad salė buvo pilnutėlė. Kai pavėlavęs įėjau, apšviestoje scenoje, muzikai skambant, jau sutartinai judėjo „Retro“ šokėjai. Sužinojau, kad prieš tai Vaida Mikuckienė buvo apdovanota „Aukšine vinimi“ nominacijoje „Metų geradarė“. Kad gitara jau pagrojo jaunutė muzikė Eglė Norvilaitė. Ir kad „Metų darbo“ aukšas teko Dalilei Polikaitienei.

Taigi laikas nebuvo eikvojamas veltui. Viskas virė, kunkuliavo lyg pavyzdingoje virtuvėje. Ir to šuipinio pagrindiniai virėjai, tiksliau, komikai Danutė Donatella Verstatašė (režisierė Justina Grumšlytė-Brazdžionis) ir Džonas Milijonas (Juras Michaels) buvo judriai iškaltūs. Ypač Verstatašė. Jie nė kiek nenusiminė, kai paeiliui nepasirodė keli Vinis laimėjusieji: Hollywoodo įžymybė artistė Rūta Lee-Kilmonytė („Metų talentas“), rašytoja Alė Rūta („Metų moteris“) ir režisierius Algimantas Žemaitaitis („Metų vyras“). Suprantama, gyvenime visada būna svarbių priežasčių neatvykti. Sakykime, kai kam nežinomas Alės Rūtos aklumas. O mane, prisipažinsiu, tą vakarą kamavo ausies „sloga“, atsiradusi po ilgo skrydžio lėktuvu. Neišgirdau daug šelmiškų Verstatašės komentarų. Neatsiimtos statulėlės buvo dedamos į dėžę šalimais.

Viskas riedėte riedėjo. Karnavalo linksmybė išlaikoma be pertrūkio. Laimėtojai lipo į sceną. Juos priklauskdavo, pabučiuodavo grakšti šviesiaplaukė Verstatašė. Ko nors pikantiško paklausdavo. Sutrikę laimėtojai grįždavo į salę. Po apdovanojimo į sceną verždavosi garai. Tai – ženklas, kad prasideda meniškas interpas. Čia pat, kairėje salės pusėje, prie elektroninės aparatūros sėdėjo Marius Černiauskas ir laiku leido atliekamą numerį. Tik pakluskite ritmui, tempui, nuotaikai!

Pirmoje dalyje garus bematant išvaikė kapela „Žvairutis“ su išradingai judančiais Amandu Ragausku, Ričardu Černiausku, Veronika Ragauskienė, Dariumi Borvainu. Man jau viskas pynėsi galvoje. Berods, po „Metų atradimo“ Vinies įteikimo (ji įteikta Vladui Ceikai už trauktinės receptą) komišką interpą su baikeriu atliko Arūnas Brazdžionis. Manau, jo prigimtyje glūdi juokdario daigas.

„Metų talento“ Vinies nominaciją (ją gavo Rūta Lee) palydėjo dainininkų Žvagulio ir Irutės Starošaitutės parodija (Haroldas Mockus ir Agnė Rulinskaitė). O į „Čik Čirik“ imitacijos mankštą buvo įvelti Arvydas Janušonis, Darius Borvainas ir Veronika Ragauskienė. Inversinę prasmę turin-

LA šokių grupė „Retro“.

čius „69 – ant žemės“ su gana ekstraversiniu įsijautimu atliko Gintarė Černiauskaitė, Indrāja Šulcaitė-Janušonis ir Agnė Rulinskaitė. Prie daug ko plojimais ir šūksniais prisijungdavo žiūrovai. Daugiausia jauni.

Po ilgokos pertraukos ir alaus butelio, lyg ir apsipratęs su ausies „sloga“, spoksojau į sceną. Vėl gracingai sukosi Sigitos Barysienės „Retro“ šokėjai. O štai „Metų citatos“ apdovanojimas. Nesu visiškai tikras, ar tiksliai cituoju, bet citata nuskambėjo taip: „Auką prašau į voką įdėti kartu su mirusiaisiais, už kuriuos norite, kad mes pasimelstume.“ Į sceną nominacijos atsiimti buvo pakviestas parapijos kun. Tomas Karanauskas. Jam įteikta „Aukšinė Vinis“. Vėl – virtuvės garai. Vėl interpą „Riaugystės Viola“ su visais fasonais atliko Indrāja Šulcaitė-Janušonis ir Juras Michaels. Tiesa, prieš tai „Metų poros“ „Aukšinę vinį“ iškovojo choro maestro Viktoras Ralys ir vargonai, sekmadieniais ir kitomis progomis skambantys šventovėje.

Dar buvo kelios nominacijų kategorijos: „Metų aktyvistas“, „Metų nuodėmė“, „Metų darbininkas“. Ne viską tiksliai įsidėmėjau. To labo ir pavardžių buvo per akis. Tik žinau, kad „Aukšinę vinį“ nusinešė Rimtautas Marcinkevičius. Girdėjau, jog Viltis Šulcaitė irgi gavo Vinį už įsidėmėtiną dviejų žodžių frazę („Metų laimė“). O už geriausią „Metų renginį“ pelnytai apdovanojta tautinių šokių vadovė Danguolė Varnienė. Tos Vinies, be abejo, nusipelnė ir darbštus įgarsintojas Marius Černiauskas.

Grįžkime prie meniškų interpų. „Cycio Ritino“ muzika įkvėpė sceniškai pasireikšti Ričardą Černiauską, Gintarę Černiauskaitę, Agnė Rulinskaitę, Darių Borvainą, Jurą Michaels. Bent man vienas komiškiausių interpų buvo Virgilijaus No-

Žavioji Verstatašė (Justina Grumšlytė)

reikos ir roko dainininko Luko balsų sugretinimas (Laimis Paplauskas ir Haroldas Mockus). Ir šalia besisukančiais baleto kontrastais – apkūniu A. Brazdžioniu ir liekna G. Černiauskaite. „Antinus“ stilių energingai pamėgdžijo A. Ragauskas, R. Černiauskas, A. Janušonis, Gita Markus. Bene paskutinis numeris šioje parodijų eigoje priklausė G. Černiauskaitei, Jurui Michaels ir J. G. Grumšlytei-Brazdžionis, atliekant „Ziuzi“. Daug ką priėmiau palankiai, nors, tiesą pasakius, nedaug tepažįstu dabartinę Lietuvos estradinę muziką.

Verta paminėti ir renginio pradžioje salės šoniniame ekrane parodytą filmuką apie šio spektaklio ruošimą. Jis atrodė komiškai, nes buvo rodomas paspartintu negarsiniu greičiu. Filmuotojas iš Čikagos – Rytis Januška.

Turiu po ranka šio spektaklio pagalbinio personalo sąrašą. Išvardinsiu, nes jų darbas ypatin-gas: Tautvydas Skorka – šviesos ir video projekcija, Aušra Rosegard – grimoitoja, Sigita Šniras – dailininkas, Ieva Bagdonaitė – video reklama, Dailytė Lovett – marketingas, Ramutė Černiauskienė – kostiumai, Vladas ir Natalija Usurelai – įvairi pagalba, R. Černiauskas – teatro ūkio dalia. Dar – Mindaugas ir Tomas.

Renginio idėjų režisieriai – Justina Grumšlytė-Brazdžionis ir Amandas Ragauskas. Tik dabar atsiminiau, kad scenoje vienu metu vaikščiojo mergina su užrašu „Krizė“. Gąsdino visus tol, kol supykę vyrai pakėlė ją ant rankų ir išnešė į užkulisį. Įsidėmėjau ir kai kuriuos grafiti stiliumi surašytus ir ant sienų iškabintus su Vinimi susijusius plakatus. Kad ir tokius: „Vinimi gimęs, žiogeliu nešokinėsi“, „Nekišk Vinies kur nereikia“, „Myli Lietuvą, mylėsi ir Vinį“. Kai kurie, tiesa, sunkiai išskaitomi. □

Cycis Ritinas ir jo įgula.

Ansamblis „Grandis“ atšventė 50-ties metų jubiliejų

ALMA PREISAITIENĖ

Saulėtą 2009 m. gegužės 2 d. popietę į Mother McAuley mokyklos salę rinkosi žmonės pažiūrėti tautinių šokių ansamblio „Grandis“ sukaktuvinio koncerto. Kas jie? Šokėjų mamytės ir tėveliai, broliukai ir sesutės, močiutės ir seneliai, buvę „Grandies“ nariai, aplinkinių šokių grupių vadovai, draugai ir paprasčiausiai – lietuvių tautinio šokio mylėtojai. Dauguma žiūrovų žinojo, kad pamatys šokančius savo vaikus, vaikaičius, draugus ar pažįstamus. Ypač spindėjo moterų veidai – galbūt dėl to, kad artėjo Motinos diena, o gal jos jaudinosi dėl savo mažųjų šokėjų. „Grandyje“ šoka šokėjai nuo 3 iki 63 metų, o galbūt yra ir dar vyresnių. Juos visus vienija vienas tikslas – meilė tautiniam šokiui, troškimas pažinti tautos kultūrą ir tradicijas.

Geraite nusiteikę tėveliai žiūrėjo į savo atžalas, šokančias ir žingsniuojančias scenoje. Prisimindami, kad kažkada taip pat temperamentingai, su vėju skriejo jie patys, jų tėvai ir seneliai. O dabar pagal tą pačią muziką, su tais pačiais drabužiais šoka jų vaikai. Skvarbūs vaikų žvilgsniai bėgioja po salę ir ieško savo artimųjų akių. Manau, kad kada nors jie supras šios dienos svarbą ir padėkos savo tėvams už suteiktą galimybę šokti.

Viso šio didelio ansamblio, kuriame daugiau kaip 100 narių, siela – ilgametė meno vadovė Violeta Smieliauskaitė-Fabianovich. Taip jau atsitiko, kad vadovė paveldėjo savo mamos meilę liaudies šokiui; atrodo, kad šis gražus pavyzdys lietuviškoje bendruomenėje – ne vienintelis. Tai tampa šeimos tradicija, kuri eina iš kartos į kartą. Ateina į pagalbą ir kiti vadovai. Jie taip pat aukoja savo laiką, energiją ir išmonę. Šokę ilgus metus, dabar patys kitus moko šokti. Kiekviena nauja karta su savimi atsineša ir naujovių. Ypač didelį indėlį įnešė baletmeisteris Gintaras Grinkevičius. Profesionalus maestro šokių koregavimas suteikė grandiečiams pasitikėjimo savimi.

„Eina saulėlė apie dangų“ – taip grandiečiai pavadino savo šventinį koncertą. Originalią muziką ir choreografiją keitė liaudies šokiai ir melodijos. Šokėjų amžiaus grupės mainėsi tarpusavyje, šoko kartu ir atskirai. Pakilus scenos uždangai, prieš žiūrovų akis nušvito betekanti saulė, apsupta milžiniškų paparčių. Kodėl saulė ir paparčiai, žiūrovai netrukus suprato.

Pirmoje koncerto dalyje, kuri vadinosi „Ant tėvelio dvaro“, atspindėjo vienos iš smagiausių, jaunimo labiausiai mėgstamų švenčių – Joninių – papročiai ir tradicijos. Juk Joninės – šventė, švenčiama maždaug tuo metu, kai būna ilgiausia diena ir trumpiausia naktis. Šios šventės ištakos Lietuvoje – Rasos šventė (neretai vartojama daugiskaita – *Rasos*). Kiekvienas paprotys turi savo prasmę, kuria senovėje buvo tikima. **Ryto rasa krito** – iškritus pirmajai rytinei rasai, merginos prausėsi veidus, tikėdamos, kad Joninių ryto rasa turi ypatingą galią, kad jaunimas pagražės, o vyresnieji atjaunės. Manyta, kad rasa turi stebuklingų galių iki patekiant saulei. Braidydavo po rasą basomis, tikėdami, kad kojos bus stiprios.

Ralužė – vainikams per Jonines buvo teikiama magiška reikšmė. Merginos pindavo rūtų vainikus, plukdydavo juos, tikėdamos, kad vainikai parodys, už ko jos išteklės, mesdavo vainikus per galvą – kuris bernelis pagaus vainiką, tas ir bus jai lemtas. Ralužės choreografija simbolizuoja vainiko pynimą.

Joninių burtai – vienas iš gražiausių Tamaros Kalibataitės šokių, sukurtų pagal Joninių papročius; jame atsispindi ir paparčio žiedo ieško-

Magiškas Joninių šokis.

jimas (sakoma, kad reikėdavo jo ieškoti tik poromis, kitaip nerasi). Žiedo ieškotojus gąsdindavo raganos ir kitokios šmėklos.

Sūpuoklėlės – jos simbolizuoja žmogaus augimą.

Kupolinis – dar vienas šokis, puikiai atspindintis Joninių papročius. Vaizduojamas Joninių laužo deginimas. Laužą reikėdavo užkurti saulei leidžiantis, kad nepradėtų trumpėti dienos. Jaunimas šokinėjo per laužą, demonstruodamas savo vikrumą. Prie Joninių laužo buvo žaidžiami įvairūs žaidimai.

Antro koncerto dalis – „Šok, mergyte, kad ir basa...“ – pratęsė Joninių programą. Vaizduojamas lyg ir sambūris per Sekmines, kur jaunimas šėlioja. Visus susirinkusius smagiai linksmino muzikantų kapela „Biru Bar“, atvykusi iš Indianos. Nuostabus kolektyvas, puikūs muzikantai. Jie taip įkaitindavo publiką, kad salė net uždavo ir garsiais plojimais jiems atsidėkodavo.

Su dideliu entuziazmu šioje šventėje dalyvavo Lietuvos Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatė, dainininkė, etnologė Veronika Povilionienė. Jos unikalūs balsas labai papuošė šventę. Dainininkei tamsoje uždainavus pirmą dainą, visi susirinkusieji atpažino ją. Labai gražiai skambėjo ne tik jos vienos atliekamos dainos, bet ir tos, kurias Veronika dainavo su Dariaus Polikaičio vadovaujamais dainininkais. Šis nedidelis būrelis bal-

singų žmonių pademonstravo įvairialypį dainavimą. Nuskambėjo kaimiškas, džiazinis ir šiuolaikinis paprastas dainavimas, bet viskas – su lietuviška dvasia. Impulso pagauti, dainavo ir žiūrovai. Veronikos Povilionienės ir Vyto Čuplinsko papasakoti lietuviški mitai bei atskleisti papročiai daugelį ne tik nustebino, bet ir prajuokino. Mažuosius klausytojus ir šokėjus ypač sudomino iš tamsos paslaptinai sklindantis ramus Vyto Čuplinsko balsas. Klausėsi nuščiuvę, išplėtę akis.

Mažiausieji šokėjų stebėjo savo vadoves, kartojo judesius, kaip maži paukščiukai plasnojo rankytėmis ir piešė judantį nuostabiausią paveikslą, kuris mieliai glostė ir jaudino mūsų sielas. Vyresni vaikai šoko labai pasitempę, labai atsakingai. Visi aiškiai žengė žingsnį po žingsnio, buvo stipriai paruošti, judėdami – tikslūs. Jaunimas tryško energija, spinduliavo šypsenos, buvo matyti, kad šoka ir džiaugiasi. Veidai įraude, nes polkos – viena už kitą greitesnės, bet – laimingi, pilni entuziazmo. Susidarė ispūdis, kad šokėjus neša pavasarinis vėjas. Pagyvenusieji demonstravo, kad šokti galima ir negalvojant apie metus. Jei šokti yra malonu, tai šok ir džiaukis. Ramūs šokėjai, ramesni ir šokiai. Tai jiems teikė didelį malonumą. Gražus pavyzdys bendraamžiams.

Paklausus ansamblio vadovų, ar jie pasiekė savo užsibrėžtą tikslą, ar patenkinti šokėjais, sulaukiau tokio atsakymo: „Mes visada iškeliame sau didelius tikslus, iš šokėjų reikalaujame tiek, kad kartais jiems atrodo, kad to atlikti neįmanoma. Ir visada didžiuojamės jais, nes jie tikrai atiduoda visą savo širdį ansamblui. Šiais metais mes sulaukėme daug naujų šokėjų, jaunimo, kuris niekada gyvenime nešoko. Kai kurie iš jų įsijungė į ansamblio veiklą tik po Naujųjų metų. Tuo, ką jie padarė per metus, galima tik pasidžiaugti.“

Iš šokėjų, muzikantų, dainininkų energija sklido per visą salę. Visi žiūrovai buvo apdovanoti teigiamomis emocijomis. Regėjosi, lyg susijungtų ištisos kartos. Ši lietuviškos kultūros dalis, be abejonės, bus perduota ir ateities kartoms. Juk šie šokėjai kažkada mokys šokti kitus ir ves į ansamblį savo vaikus, kaip buvo ligi šiol. Tai turiningas laisvalaikio praleidimas, jungiantis sportą, meną, bendravimą, auklėjimą.

Norisi padėkoti visiems, prisidėjusiems prie šios prasmingos veiklos, prie šio didelio renginio organizavimo. Ačiū už puikų koncertą, už tai, ką pasėjote mūsų širdyse. □

Veronika Povilionienė šokėjų būryje.

Jono Kuprio nuotraukos.

Vincas Kudirka ir Maila Talvio

Atkelta iš 3 psl.

telėjo akinantis žaibas. Žaibo šviesoje jie paskutinį kartą matė vienas kitą. Daktaras įlipo į ratus, žandarai susėdo jam iš abiejų pusių. Vargais negalais jis paskutinį kartą pamojavo moterims. Šmaukštelėjo botagas ir arkliai pasileido risčia.”

Tai buvo paskutinis Vincas Kudirkos ir Mailos Talvio susitikimas. Daugiau jie nebesimatė, pažintis tęsėsi laiškais iki daktaro mirties.

Vincas Kudirka Mailos Talvio kūryboje

Grįžusi į Helsinkį, Maila Talvio tais pačiais metais parašė apysaką „Idėjos auka” (paantraštė – kultūros vaizdelis iš Lietuvos). Ji buvo publikuota 1896 m. rašytojos kūrybos rinkinyje „Matyta ir išgyventa”. Suomių literatūros kritikai laikė ją vienu iš geriausių rinkinio kūrinių. Apysaka parašyta su didele meile Lietuvai, jos kaimo žmonėms ir pagrindiniams veikėjams, jie visi poetizuoti. Veiksmo vieta autentiška – Kriaučiūnų namai Plokščiuose, jų apylinkės, siužetas nesudėtingas. Turtingo lenkų grafo dukte Elyza atvyksta pavišėti pas savo mokytoją Zofiją ir čia susitinka savo jaunystės meilę, buvusį studentą, dabar jau daktarą lietuvį Petrą Budrį, visą savo gyvenimą atidavusį kovai už Tėvynės laisvę. Jaunystėje ji atstūmė Petro meilę ir ištekėjo už lenkų karininko. Dabar Elyza jau našlė, jos širdyje vėl atbunda meilės jausmas, ji nori tapti daktaro žmona. Petras Budrys atstumia moterį, nes suvokia, kad jau per vėlu, jis pasmerktas mirčiai. Neilgai trukus daktaras areštuojamas, tai sukrečia Elyzą, ji suvokia, kad mylimojo nebepamatys. Apysaka baigiama tragiška gaida: „Po dviejų dienų Elyza išvyko pas tėvą tęsti mylimojo gyvenimo darbų. Zofija liko vienui viena. Prieš Kalėdas atėjo pranešimas apie daktaro mirtį. Jis mirė kalėjime, nebaigus tardymo ir nesulaukęs teismo nuosprendžio.” Petras Budrys tapo tėvynės laisvės – idėjos, kuriai paskyrė visą savo gyvenimą, auka. Jo pradėtą darbą tęsia Elyza.

Veikėjų prototipai lengvai atpažįstami. Pagrindinis apysakos veikėjas – mirtinai sergąs, pasišventęs lietuviybei daktaras Petras Budrys – Vincas Kudirka, sodybos Lietuvos kaime šeiminkė Zofija Dovgird – Sofija Kriaučiūnienė, Zofijos viešnia Elyza Kochanovski turi Valerijos Kraševskienės ir pačios autorės bruožų. Romano „Dvi meilės”, publikuoto 1898 m., herojus Vytautas Dargis turi Vinco Kudirkos asmenybės savybių. Dargis – kilnus, gilių jausmų lietuvis inteligentas, išgyvenantis dėl savo pavergtos tautos likimo.

Maila Talvio su savo vyru Josepu Mikola dar kartą lankėsi Lietuvoje 1901 m. jau po Kudirkos mirties. Jaunystėje patirti išpūdziai, susiję su Lietuva ir Vincu Kudirka, užfiksuoti jos publicistikoje, atsiminimuose „Nuo Nemuno pakrantės”, „Prisiminimas”, „Lakštingalų kraštas”, „Trys žmonės”. Iki 1900 m. konspiracijos sumetimais Maila Talvio niekur neminėjo Kudirkos pavardės. Rašytoja laikė Kudirką idealiu kovotoju už tautos laisvę, nepaprastai tauria asmenybe, kuriai reikia skirti ypatingą pagarbą ir meilę. Niekas taip gražiai ir poetiškai nepavaizdavo Vinco Kudirkos kaip mažos, taip pat kaip ir Lietuva, pavergtos suomių tautos atstovė Maila Talvio.

Prisiminimuose (1909 m.) ji pateikė tokį Vincos Kudirkos portretą: „Tarsi koks simbolis tarp mūsų gyvena vyras, kurį sutikus, visada pralinksmeja veidai ir kuris visą laiką atrodo ramus ir linksmas. Jis – tarsi Lietuvos įsikūnijimas, visi jos lūkesčiai ir kuo jie tapo. Jis skaistaveidis ir dailus, gražios rudos akys, šviesiais, minkštais, truputį ilgokais plaukais, kurie dažnai krinta ant veido; jo drabužiai visada be priekaištų – ypač prisimenu jo minkštus marškinius su šviesiai mėlynai siuvinėta krūtine, kurie jam taip tiko – ir mes mielai įkišdavome į kilpelę gėlytę. Jis aukštokas, gražiai sudėtas, greičiau stiprus negu silpnas, ir

kalba skambiu balsu, kaip paprastai kalba muzikalūs žmonės. Jis visai neatrodo sergąs, jei jo švelni oda nebūtų buvusi tokia permatoma, skruostų raudonis ne toks ryškus. Nuostabiai jis moka slėpti savo ligą. Kai užaina kosulys, jis nepastebimai pasitraukia į savo mažą kambarėlį, o sunkiausias dienas jis leidžia tylioje vienatvėje; kaip gydytojas jis aišku gali stebėti savo kūno irimą. [...] Tačiau visada, kai prisimenu aną žaliuojančią vasarą, tuos mielus žmones, kurie kentėjo ir nešė visos tautos kryžių, prieš mano akis iškyla spindintis grožiu Kudirkos paveikslas. Ir jeigu aš pabandyčiau įkūnyti jį kokiame nors vaizde, jis turėtų būti panašus į vasaros vakarą jo tėvynėje – tylų, kvapnų, pilną melodijų ir liūdesio.”

Maila Talvio pirmoji vertė lietuvių rašytojų kūrinius į suomių kalbą. 1900 m. švedų kalba rašytoja, nenurodžiusi savo pavardės, išleido knygėlę „Rusifikacija Lietuvoje”. Rašytoja niekada nepamiršo Lietuvos. 1917 m. gegužės mėnesį Helsinkyje vyko vakaras, kurio tikslas buvo supažindinti suomių su Lietuva ir jos kultūra. Jį surengė Suomijos sostinėje veikusi lietuvių draugija, pirminkaujama profesoriaus Jono Šimoliūno. Vakare pranešimą skaitė profesorius Augustas Robertas Niemis. Maila Talvio pasakė kalbą, kurioje prisiminė savo viešnagę Lietuvoje 1894–1895 m. ir kartu kėlė Lietuvos nepriklausomybės idėją. 1938

m. Lietuvos rašytojai kvietė Mailą Talvio atvykti į literatūros šventę, skirtą Lietuvos Respublikos 20-mečiui. Ji atvykti negalėjo ir laiške plunksnos broliams Lietuvoje rašė: „Dabar, kai aš su gailėsčiu turiu atsisakyti dalyvauti pas jus šią dieną, kai lietuvių tauta ir jos rašytojai minės savo nepriklausomybės šventę, kartu su jumis dėkingai ir pagarbiai prisimenu pirmuosius kovotojus ir aukas. Taip pat prisimenu Plokščių kaimą, jo senus ažuolus, po kuriais mūsų mažas draugų būrelis susirinkdavo vakarais, kai čiulbėjo lakštingalos, Nemunėlis bėgo kaip skystas sidabras, o merginos ir vaikinai dainuodami grįždavo iš pievų namo. Prisimenu bažnyčią ant aukštos kalvos, kurioje tėvai ir motinos, visi kaimo žmonės klūpodavo šventadieniais. Taip pat atsimenu tą naktį, kai buvo suimtas Kudirka, ir Kriaučiūno žodžius: kiekviena idėja reikalauja savo aukų... Kiek daug aš tada išmokau iš lietuvių kryžiaus nešėjų!” 1947 m. išleistoje atsiminimų ir kelionių išpūdzių knygoje „Pirštinės ir žiedai” įdėtas Vinco Kudirkos portretas. Tik rašytojos Mailos Talvio dėka suomių enciklopedijose minimas Vincas Kudirkos vardas.

Lietuviškai suomių rašytojos Mailos Talvio kūrybą galime skaityti profesoriaus Stasio Skrodenio dėka. Jis išvertė į lietuvių kalbą jos kūrinius, sudarė jos raštų tomą „Dvi meilės”, kuris išleistas 1994 m. □

Augustinui Savickui – 90

Augustinas Savickas, kurio šeimos meno galerijos veikia Vilniuje, Palangoje bei Trakuose ir kuris pelnytai vadinamas lietuvių dailės patriarchu, šiais metais švenčia savo 90-mečį. Dailininko nueitas gyvenimo ir kūrybos kelias – nepaprastai spalvingas ir turtingas. Gimęs Danijoje, Kopenhagoje, garsaus Lietuvos diplomato ir rašytojo Jurgio Savickio ir Idos Trakiner, kilusios iš turtingos Sankt Peterburgo žydų giminės, šeimoje, vėliau patyrė bene visus žiauriojo XX amžiaus vargus: motinos ir vyresniojo brolio netektį nacių okupacijos metu, tėvo pasitraukimą į Vakarų, sunkų gyvenimą Rusijos gilumoje, kur buvo pasitraukęs nuo karo baisumų.

Baigęs studijas Vilniaus Dailės akademijoje, Augustinas Savickas beveik dvidešimt metų dėstė toje aukštojoje mokykloje. Vėliau kaip profesorius vadovavo Tapybos katedrai. Kiek išleido mokinių, dailininkas nebeskaičiuoja. Tačiau buvo neeilinis dėstytojas, gerbiamas ir vertinamas studentų. Gal dėl to – kaip viename interviu yra išsitaręs – kad negamino pagal save „savickiukų”, o leido jauniems talentams skleisti savaip. „Galiu pasakyti, kaip sumaišyt dažus, kaip užtept gruntą, – o kas yra tapymas, tapyba, tą atskleist sau turi pats žmogus,” – maždaug tokia fraze tapytojas apibūdina tapybos paslaptį.

Neretą jo paveikslą galima apibūdinti kaip religinį – religiniai motyvai prasiverždavo jau ankstyvuosiuose jo paveiksluose, tada, kai ideologija meną laikė savo tarnu, savo idėjų rupu. Pasak dailininko, nutikdavo taip, kad kai kurie jo parodų lankytojai atsiklaupdavo priešais kurį jo paveikslą ir imdavo melstis. Karaliai, angelai, atsiskyrėliai, ryškiomis spalvomis alsuojanti aplinka kuria vieningą visumą, įvardijamą kaip Augustino Savicko stilius. Ne veltui jo dirbtuvėse lankęsis egzistencializmo pradininkas Žanas Polis Sartras pasakė, kad Augustinas Savickas nepanašus į nieką – jis panašus pats į save.

Antra vertus, tapytojas – ne tik lietuvių peizažo praktikas, bet ir teoretikas, parašęs knygą „Peizažas lietuvių tapyboje”. Tai unikalus reiškinyss lietuvių dailės istorijoje, nes knyga parašyta ne meno teoretiko, ne kritiko, o praktiko. A. Savickas yra išleidęs dar ir knygą „M. K. Čiurlionis”, o parašytus straipsnius sunku ir suskaičiuoti. Išidėmėtina dailininko knyga „Žalia tyla”, kurią galima sieti su beletristika, nes joje prisimenamas

Tapytojas Augustinas Savickas

ne tik nueitas gyvenimo kelias, bet ir kibirkščiuoja humoras, švyti įžvalgos, kaip spalva spindi žodis.

Daugiau kaip per 60 kūrybos metų metras surengė maždaug 40 personalinių parodų ir dalyvavo daugiau nei 20 grupinių parodų. O kiek nutapyta paveikslų – menininkas neįstengia suskaičiuoti. Bandęs skaičiuoti, bet pametęs skaičių (mat dirbdavo be kūrybinių pauzių, dienomis ir naktimis, nekreipdamas dėmesio, pirmadienis ar sekmadienis – tai rūpėjo tik skaitant paskaitas). Savickas spėja, kad bus sukūręs per 5 tūkstančius kūrinių – kartu su piešiniais.

Su lengva ironija žvelgdamas į modernias technologijas, gyvenimo būdą ir kūrybines naujoves, dailininkas nemano, kad svarbiausias dalykas – pulti stačia galva į prarają, kaip teigia kai kurie jauni kūrėjai. Kur kas svarbiau tą prarają apeiti. Nepaprastas A. Savicko kūrybingumas, produktyvumas, jo talento spalvos ir sudėtingas gyvenimo kelias liudija tai ypač ryškiai.

Laurynas Raudonėlis